

Dr. Bidló Gábor élete az Ásvány- és Földtani Tanszéken

Kleb Béla

BME Építőanyagok és Mérnökgeológia Tanszék, kleb@t-online.hu

ÖSSZEFOGLALÁS: A cikk röviden bemutatja dr. Bidló Gábor a BME korábbi Ásvány- és Földtani Tanszéke oktatójának és a tanszéken eltöltött öt évtizedes kutató és oktató munkáját. A kiváló oktatói tevékenysége mellett kitér pozitív emberi tulajdonságaira és megemlékezik arról, hogy a derivatográfos és röntgen-diffrakciós vizsgálatokban meghatározó szerepet játszott dr. Bidló Gábor.

Kulcsszavak: megemlékezés, kristálytan, ásványtan, derivatográf, röntgen-diffrakció

1 BEVEZETÉS

2009. márciusában Dr. Bidló Gábor születésének 85. évfordulójára rendezett jubileumi emlékülés célja pályatársunk, barátunk munkásságának méltatása, a személye iránti tiszteletünk és szeretetünk kifejezése volt. Az emlékülést a Magyarhoni Földtani Társulat Agyagásványtani, Ásványtan-Geokémiai, Mérnökgeológiai és Környezetföldtani, Tudománytörténeti szakosztályai a Talajtani Társaság Talajásványtani Szakosztálya, valamint a BME Építőanyagok és Mérnökgeológia Tanszéke közösen szervezte. A megemlékező előadások között Dr. Dudich Endre: Bidló Gábor a földtudomány oktatója, művelője és krónikása, Dr. Bidló András: Bidló Gábor talajtani munkássága, Dr. Viczián István és Dr. Földvári Mária: Bidló Gábor agyagásványtani tevékenysége, Dr. Pokol György: Bidló Gábor munkássága vegyész-mérnök oktatásban és a gyógyszerkutatásban és Dr. Kleb Béla: Bidló Gábor élete az Ásvány- és Földtani Tanszéken címmel hangoztattak el előadások. A jelen cikk ez utóbbi előadás tartalmi kivonatának tekinthető.

Úgy hozta a sorsom, hogy érettségi után, 1956 szeptemberétől 57 nyaráig a tanszéken, Papp Ferenc professzor mellett dolgozhattam. Ekkor ismertem meg Gábort. 32 évesen Ő volt a rangidős beosztott oktató – nyugodt, kedves, és segítőkész embert ismertem meg benne. 1962 - től mint kollégája, majd később tanszékvezetőjeként is együtt dolgozhattunk.

2 PÁLYAKEZDÉS ÉVEI

Gábor szerencsés csillagzat alatt született és nevelkedett. Életrajzában büszkén írta, hogy okmányokkal bizonyíthatóan 1798-tól értelmiségiek leszármazottja. Német, francia és román nyelvismerettel, széleskörű műveltséggel került Budapestre.

A Vegyész-mérnöki Karon – a mai oktatáshoz viszonyítva – Vendl Aladár professzor előadásaival hihetetlenül gazdag ásványtani képzésben részesült. Heti 2+3 órában kristálytant, 4+2 órában ásványrendszertant, majd 3 órában teleptant tanult.

Diplomájának megszerzése után még egy évig heti 3+2 órában Vendl professzornál geológiát hallgatott. Érthető, hogy az évek során a nagytekintélyű professzor és hallgatója között rendkívül szoros kapcsolat jött létre.

1949 áprilisában demonstrátorként került a Vendl professzor vezetése alatt álló Ásvány és Földtani Tanszékre. Az oktatásban Vendl professzor közvetlen munkatársaként a vegyész-mérnök hallgatók ásványtani gyakorlatait és konzultációit vezette, ha szükség volt rá, az előadásokon professzorát helyettesítette. Mellette a mérnökhallgatók geológia gyakorlatának vezetője és a talajtan előadója volt. Pályája rendkívül gyors előmenetellel indult.

1953-ban a dékánnak küldött minősítésben már azt írja róla Vendl professzor:

„Évek óta legnagyobb megelégedésemre látja el munkáját. Jó felkészültségről és kiváló előadó képességről tett tanúbizonyságot. A hallgatók nagy szeretettel veszik körül. A konzultációkkal igen erő-

sen hozzájárult ahhoz, hogy a tanszék tárgyai iránt a hallgatók érdeklődése állandóan fokozódik, és javuló vizsgaeredmények születnek.”

A tudományos területen is természetszerű volt Gábor professzorához való kötődése. Vendl professzor, akadémikus a laza törmelékes kőzetek vizsgálatának hazai megalapítója volt és azon kevés geológus közé tartozott (Koch Antal, Mauritz Béla), aki maga is végzett kőzetkémiai elemzéseket. Ezért két fontos eseményt kell megemlítenem a kutatási lehetőségek szempontjából.

1949-ben akadémiai támogatással a tanszék röntgenberendezést kapott. Így lehetőség nyílt az ásványok belső szerkezetének vizsgálatára és az agyagtartalmú kőzetek ásványos összetételének meghatározására.

1950-ben a tanszék a központi épületből a Stoczek utcai új épületbe költözött. Itt megfelelő elhelyezést nyert a nagy múltú vegyi laboratórium, külön professzori részleggel. Az értékes ásvány – kőzettani és dinamikai gyűjtemény nagy termet kapott. Az alagsorban pedig lehetőség nyílt kőzetfizikai laboratórium kialakítására is.

3 TUDOMÁNYOS ÉS OKTATÁSI TEVÉKENYSÉG

Gábor tudományos kutató munkája, ahogy ő fogalmazta meg „három irányba folyt. Mindhárom területen az ásvány – kőzettani és kémiai ismeretekre kellett alapozni és laboratóriumra valamint nagy műszerekre volt szükség. A három irány:

- a tanszék hagyományos kutatási területe: a kőzetek időállóságának és bomlásának vizsgálata
- az üledékes (agyagtartalmú) kőzetek ásványos összetételének vizsgálata
- kristály-polimorfiai, biokristallográfiai vizsgálatok.

Vendl professzor kőzetek időállóságára vonatkozó vizsgálata a '30-as években indult, majd 1948-tól vett nagyobb lendületet. Gábornak, mint a hűséges követőjének, a kémiai elemzések vizsgálata volt fontos feladata. Tekintettel arra, hogy ez a terület az ásványtani kutatók körében kevésbé ismert, kicsit bővebben szólok róla.

Néhány órás, napos, hetes, hónapos intervallumban – desztillált vízben, normál és 0,1 normál sósavban, 6 %-os citromsavban – elhelyezett dunakanyari andezitek, uzsai bazalt, hirdi fonolit, szarvasköi bázitok oldódási, mállási folyamatát elemezte. Eredményeiért 51-52-ben akadémiai ösztöndíjban részesült.

A Földtani Társulat 1952-ben megalakult ásvány-kőzettani szakcsoportja Sztrókay Kálmán elnök, Nemezc Ernő másodelnök mellett Bidló Gábort titkárrá választotta.

A kémiai laboratóriumi analízisek mellett csakhamar előtérbe kerültek a röntgendiffrakciós vizsgálatok. Ma már kevesen tudják, hogy Nemezc Ernő akadémikus, az agyagásványok nemzetközi hírnévű tudósa ebben az időben a tanszéken volt tanársegéd. Az első vizsgálatokat ő indította el és ő vezette be Gábort, majd Mándy Tamást a röntgenanalízisbe. Gábor ekkor kötelezte el magát egy életre, az agyagásvány vizsgálatokra. Kezdetben a Gedeon Tihamér által begyűjtött nagyszámú bauxit minta vizsgálatát végezte, újdonság volt az alunit kimutatása. Az új vizsgálati módszer széleskörű érdeklődést váltott ki. Az ötvenes évek közepén a Vegyész-mérnöki Kar dékánja értékelő jelentésében kiemeli, hogy a Karon a tanszék Röntgenanalitikai Tudományos Diákköre a legeredményesebb. A Diákkörnek Gábor és Mándy Tamás vezetésével kezdő és haladó csoportja is működött.

Nem Gáboron múlt, hogy az ígéretes jövőkép az oktatás terén megtört. 1956-ban ugyanis az oktatási miniszter – Kónya Albert – a Tanszéket a Budapesti Műszaki Egyetemről (BME) az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemre (ÉKME) helyezte át.

Idézet Gillemot László rektor Vendl Aladár tanszékvezetőnek írt, szeptember 17-i leveléből:

„Ezzel a sajnálatos ténnyel az egyetem egyik legrégebb (1864-ben alapított) tanszékétől és a legrégebb professzortól kell búcsút vennem. Nem titkolhatom azt a nézetemet, hogy ezzel a lépéssel egyetemünket az Ön személyében is súlyos veszteség éri, de súlyos veszteségnek tekintem az Ön vezetése alatt álló régi, tradíciókkal rendelkező tanszék elvesztését is.”

Ez a döntés, változást jelentett a 92 évig a Vegyész-mérnöki Kar keretében működő tanszék életében. Ekkor kezdtem a tanszéken dolgozni, így tudom, hogy Gábort az új szervezeti környezet megviselte, nehezen tudott beilleszkedni a Mérnöki Kar életébe.

1960-ban, a 74 éves Vendl Aladár professzort nyugdíjazták. A tanszék vezetőjének Papp Ferenc professzort, a hallgatók népszerű „Feri bácsiját” nevezték ki.

A hatvanas évek elején olyan kormányzati elhatározás született, hogy az ÉKME Győrbe fog áttelepülni. A gondolatnak tanszékünk nagy múltú és híres ásványközettani és geodinamikai gyűjteménye esett áldozatul. Egy új tanszéknek területet kellett biztosítani. Azzal az ígérettel, hogy majd Győrben egy múzeumi igényű kiállítást rendezhetünk be, gyűjteményünk jelentős részét 1963 nyarán fel kellett számolni. Én a mérnök hallgatók 8 hetes építési gyakorlatát vezettem Miskolcon, így Gábor kapta a szomorú feladatot. Kegyetlen dolog volt, mert Ő szinte minden ásvány megszerzésének történetét is ismerte és nagy becsben tartotta a gyűjteményt. 747 kiemelkedően értékes ásványt a Nemzeti Múzeum 1956-ban súlyosan károsodott Ásványtárának ajándékozott a tanszék. Az anyag hátramaradt, nagyobbik része Gábor irányításával – szakszerű csomagolással – fémhordókba pakolva az alagsori folyosóra került, hosszú évekig ott is maradt. (A Győrbe költözés helyett 1967-ben a két egyetem egyesült).

A kutatásban előtérbe kerültek a kőzetfizikai, mérnök- és hidrogeológiai vizsgálatok. Gábor személyi kötődése miatt visszafogottabb helyzetbe került, de kutató- és oktató munkáját zökkenőmentesen folytathatta. Megszerezte az egyetemi doktori címet. Agyagásvány vizsgálatai az Erdey – Paulik-féle derivatográf beszerzésével termoanalitikai módszerrel bővültek.

Az alföldi árvédelmi töltések, az autópálya építések anyagának, a dunai magaspártok löszösszetételének vizsgálati eredménye alapján Gábor, Járay Jenő mérnökkel együtt, értelmezte az ásványos összetétel és talajfizikai jellemzők kapcsolatát.

1968-ban a 67 éves Papp professzort is nyugdíjazták, helyére Meisel János professzort nevezték ki tanszékvezetőnek.

Az oktatásban ekkor nagy reformok következtek be. Gábort kedvezőtlenül érintette a vegyész-mérnök-képzésben az ásványtan óraszámának csökkentése, majd a tárgy kristálytan, kristályszerkezetre történő változtatása.

A tudományos kutatásban a tanszék korábban kialakult profilja tovább élt. Mellette nagy regionális vizsgálatok – mérnökgeológiai térképezés, felszínmozgások kataszterezése – indultak, majd kialakult a környezetföldtani vizsgálatok rendje.

A különböző kutatástámogatások – MÚFA, TKFA – lehetővé tették, hogy Gábor vezetésével a vegyi- és nagyműszer laboratórium, éveken át, négy – hat fős technikai személyzettel működhessen.

A negyven évig üzemelő Debye – Scherrel porfelvételes röntgenkészülékünket az Országos Műszaki Múzeum vette át, helyette a tanszék új, Philips gyártmányú röntgendiffrakciós műszert kapott. A műszeres vizsgálatok „tömeggessé” váltak, ezáltal azonban a kiértékelés személyes jellege – mondhatni – „szolgáltatás” formát öltött. Gábor az évtizedek során több ezer vizsgálatot készített, de többségük-ről jellegük miatt publikáció nem jelent meg.

Kutató munkájának harmadik irányát jórészt a vegyész-mérnök képzés profilváltásához kapcsolódó kristálypolimorfiai, biokrisztallográfiai vizsgálatok képezték. Háttérbe kellett szorítani a szerves ásványok oktatását, ki kellett alakítani a szerves kristályokkal történő foglalkozást. A földtudomány művelői előtt nem ismert munkái a gyógyszeripari tablettázásban gyakorlati, a csontok kialakulási fázisainak elemzésében nemzetközi érdeklődést kiváltó eredményeket hoztak.

Visszatekintve Bidló Gábor szakmai tevékenységére, megállapíthatjuk, hogy rendkívül sikeresen indult életútja, személyiségének kibontakozása szorosan összefonódott a szakterület hazai fejlődésével. Széleskörű, eredményes ásványtani, agyagásvány, kőzetoldódási, szerves krisztológiai kutatásai fontos szakaszt képeztek a tanszék életében.

Gábor évtizedeken át vezetőségi szinten is aktív közéleti tevékenységet folytatott a Földtani Társulat szakosztályaiban, a Kémikusok Egyesületében, a Talajtani Társulatban és a Tudományos Akadémia szakbizottságaiban.

4 TUDOMÁNYTÖRTÉNETI MUNKÁSSÁGA ÉS PUBLIKÁCIÓI

Külön kell szólnom széleskörű tudománytörténeti munkásságáról. A szakcsoportnak, - amely az emlékülés rendezője is – vezetőségi tagja és titkára volt. Itt találkozott termékenyen Gábor földtudomány és történelem iránti érdeklődése. E megállapítást kiegészítem azzal, hogy Gábort szinte szenvedélyes tisztelet kötötte Vendl Aladár professzorhoz, valamint a tanszékhez. Professzora – nyugdíjazását követő években – még gyakran bejött a tanszékre. Gábor életében ezek a napok szinte ünnepet jelentettek. Vendl professzor 1971-ben hunyt el, ezt követően vált Gábor intenzíven tudománytörténésszé. Professzora életútját, kiemelkedő tudományos munkáját, személyiségét különböző folyóiratokban, évkönyvekben, lexikonokban, 12 publikációban méltatta.

De tisztelettel volt a nagymúltú tanszék tradíciói iránt is. Bemutatta történetét, gyűjteményeit, oktató-, kutató munkáját.

Méltatta a tanszék egykori vezetőit, akik kiváló személyiségek voltak mint: Hoffmann Károly, Wartha Vince, Krenner József, Schmidt Sándor, Schafarzik Ferenc vagy Vendl Aladár. Előadásokkal, publikációkkal küzdött azért, hogy a kiválóságok emléke ne vesszen a múltba.

A Dékán Bidló Gábort 1989. december 31.-vel nyugdíjazta. Nyugdíjazása után még hosszú évekig részt vett a tanszéki kutatásban, a vegyészmérnökök képzésében.

1989 és 91 között a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem ásvány – kőzetan meghívott előadója volt. András fia - vezető oktatóként – itt folytatja Édesapja munkáját.

Gábornak 5 könyvrészlete, 21 egyetemi jegyzete, 240 előadása – publikációja jelent meg.

Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, két alkalommal Kiváló Munkáért kitüntetésben részesült. 1993-ban kapta meg a címzetes egyetemi docens címet.

1. ábra: Dr. Bidló Gábor és mellette jobbra Dr. Csiky Gábor, 1989-ben

2008. május 16-án hunyt el.

Befejezésül fennkölt szavak helyett két hétköznapi példát említhetek: Gábor 1989-ben ment nyugdíjba. Ásványgyűjteményével és kéziratgyűjteményével teli két szekrénye ma is érintetlenül a helyén áll. Naponta látjuk. A Földtani Közlöny 2009. évi 1. számában Gábor 1964. évi cikkének idézését olvashattam. Nyugodt szívvel mondhatom, hogy Bidló Gábort nem felejtettük, ma is közöttünk él.